

LOFZANG OP CYPRUS

Cyprus: parel in de Middellandse Zee, waar Aphrodite uit het schuim van de zee opdook en haar stempel op het eiland drukte. Waar de geschiedenis uit een ver verleden tot aan de moderne tijd op je afkomt. Waar het Christendom voet aan de grond gekregen heeft en beeldend aanwezig is. Waar gracieuze palmbomen en altijd groene dennenbossen het oog bekoren. Waar de verdeling in een noordelijke, islamitische, en een zuidelijke, christelijke cultuur pijnlijk gevoeld wordt. Met zo'n veelomvattend eiland kennis te mogen maken is een voorrecht.

Op weg van Pafos naar Larnaca stoppen we bij het strand van Aphrodite. Een mythe vertelt dat hier de godin van de zinnelijke liefde en van betoverende schoonheid uit het schuim van de zee opgedoken zou zijn. Nu weet ik nog een eiland in Griekenland waar deze godin uit het schuim tevoorschijn kwam, maar zoiets kan in mythes gebeuren. Aphrodite wordt daarom wel als de godin patrones van Cyprus beschouwd, haar afbeelding kom je nogal eens tegen. Op het keienstrand moeten we, volgens Johanna, zoeken naar hartvormige stenen, die zouden geluk in de liefde brengen. Ik heb geen belangstelling voor een stenen hart, maar ik zoek wel een mooie steen. Ik vind er een met een brede, donker roodpaarse streep. In het noorden van het eiland zijn we overigens Aphrodite ook al tegengekomen, bij de ingang van een grot waarin het koele water uit de bergen stroomt dat zij als bad gebruikte.

De geschiedenis van Cyprus is buitengewoon interessant. We nemen een kijkje in Chirokitia, waar al 6000 jaar voor Christus de neolitische bewoners ronde stenen hutten bouwden. Van die hutten is alleen nog de grondstructuur bewaard gebleven. Om ons een indruk te geven hoe die hutten er uitgezien kunnen hebben, zijn er onder aan de heuvel reconstructies van gemaakt. Zo kan ik toch een goede indruk krijgen, zonder de berg op te moeten sjouwen. Nu mis ik natuurlijk wel het uitzicht dat de mensen van toen ongetwijfeld ook hadden.

In de bronstijd, vanaf ongeveer 2000 v.Chr, ontdekten de bewoners dat door koper, dat op het eiland gewonnen werd, samen te smelten met tin, dat van elders geïmporteerd werd, brons ontstond. Dat was heel goed bruikbaar om beelden van te gieten. We zien daarvan prachtige voorbeelden in het archeologisch museum in Nicosia.

Omstreeks 1200 v.Chr vestigden de Grieken zich op Cyprus. De cultuur die zij meebrachten doet ons nog steeds verbazen. De restanten van de huizen van Aion, van Theseus en van Dionysus in Pafos, met hun dikwijls nog bijzonder gave mozaïeken maken een overrompelende indruk. De dieren die met gekleurde steentjes uitgebeeld worden en de verhalen uit de mythologie zijn bewonderenswaardig goed teruggevonden en getuigen van een perfecte techniek en artistieke vaardigheid. Niet zo ver daarvandaan liggen de zogenaamde koningsgraven, in een lekker wild terrein met kleine duintjes langs de zee. In de ondergrondse grafkamers, waarvan er enkele te bezichtigen zijn, zijn weliswaar geen koningen uit de Griekse en Romeinse tijd begraven, maar blijkbaar toch wel belangrijke personen. Dergelijke koningsgraven zijn ook te vinden in de buurt van Salamis, waar overigens nog veel meer interessants uit de oude tijd te vinden is. Op de voorkant van mijn boekje over Cyprus, en eveneens op één van de doosjes met *loukoumi*, die ik in Nicosia koop, staan de zuilen afgebeeld, die het kenmerk zijn van de oude stad Salamis. Mijn boekje meldt dat het een van de meest bezienswaardige archeologische plekken op Cyprus is. Dat geloof ik graag. Veel van de oude stad is opgegraven of weer zo goed mogelijk in de oude, vermoedelijke toestand 'hersteld'. Dat geeft een duidelijk beeld van hoe de stad er in de zesde tot tweede eeuw v. Chr.

uitgezien moet hebben. Het theater met 15000 zitplaatsen is overigens pas rond het begin van onze jaartelling gebouwd. Bijzonder vind ik de baden, de ene die gevoed werd met water uit de bergen, via een ingenieus leidingensysteem, en de andere, een turks bad waarvan het water via een ruimte eronder verwarmd werd.

Het is me niet altijd duidelijk uit welke tijd een stad of een andere bezienswaardigheid stamt. We krijgen zoveel jaartallen te horen dat ze me vaak het ene oor in, het andere onmiddellijk weer uit gaan. Wanneer waren de Phoeniciërs hier? Zij bouwden in Tamassos hun huizen met rivierstenen. Dat is wel bijzonder, en doet me denken aan zuid Frankrijk, waar je nog steeds huizen en muurtjes kunt zien die met rolstenen gebouwd zijn uit de van de Pyreneeën stromende rivieren. En uit welke tijd zijn de oudste delen van Larnaca? En wat vertelt Johanna bij de vrij recente opgravingen in Kouklia, een dorpje in de bergen niet ver van Pafos? Was daar ook niet een heiligdom van Aphrodite? En het Sint Hilarion kasteel in de bergen boven Kyrenia in het noorden? Ik meen dat daar gebouwen, fortificaties, muren en wat nog meer uit verschillende perioden staan.

De Romeinen waren zo rond het begin van onze jaartelling belangrijk, maar wat er uit hun tijd nog te zien is, is dunkt me niet zo heel veel. Alleen een deel van het oude Salamis, herinner ik me. De Venetianen bouwden vooral stevige forten ter verdediging, zoals bij Kolossi. En daarna? Byzantijnen waren er, Arabieren, Ottomanen, Engelsen en de Turken. Die zijn er allemaal min of meer belangrijk geweest. Ook kom in de naam van het Franse huis Lusignan soms tegen, vooral in het Leventis museum in Nicosia. Daar boeit me eigenlijk de collectie uit de Middeleeuwen het meeste, omdat het me nieuwe facetten uit het leven op Cyprus laat zien. En dan zijn we bij de hedendaagse geschiedenis.

In de Bijbel lezen we dat Paulus met zijn zendingsreizen, en ook andere apostelen op Cyprus geweest zijn. Het Christendom is er kennelijk in goede aarde gevallen, getuige de vele kerken, kerkjes en kloosters die over het hele eiland te vinden zijn. Er staan er zo veel op ons reisprogramma, dat ik ze onmogelijk nog allemaal voor de geest kan halen. Misschien hebben uiteindelijk de kleine kerkjes in het Troödos gebergte de meeste indruk gemaakt. Zoals het kerkje van Panagia Forviotissa, dromend liggend in de bossen bij Asinou. Het is één van de kerkjes die op de werelderfgoedlijst van de Unesco staat. Zowel het kerkje zelf als de narthex zijn zowel op de wanden als op het gebogen plafond helemaal volgeschilderd met fresco's. Het is goed dat Johanna, onze gidse, een zaklantaarn bij zich heeft om de muurschilderingen bij te lichten, want hoewel het buiten zonnig is, valt er in de kerk maar weinig licht. De vroegste fresco's dateren uit de twaalfde eeuw, maar hun kleuren zijn nog steeds heel levendig. De latere fresco's dateren uit de veertiende en de zeventiende eeuw. Grappig vind ik dat in de narthex, de voorhal van de kerk, waar de 'ongelovigen' toegelaten werden, naast de schilderingen van de wederkomst van Christus, afbeeldingen voorkomen van criminelen die gestraft worden.

Nog hoger in de bergen, in Pedoulas, bezoeken we de kleine kerk van de aartsengel Michael. Ook dit kerkje, met een gevorkt dak, is geheel beschilderd met fresco's. Helaas heb ik hier maar weinig herinneringen aan. Omdat we via een hele

reeks trappen in een dal moeten afdalen om er te komen, kom ik zo laat aangehobbeld dat de uitleg al half voorbij is.

De kleine kathedraal van Johannes de evangelist in Nicosia is eveneens een 'plaatjesboek' waar je met bewondering naar kunt kijken. Alle muren en het hele plafond, geen plekje is onbeschilderd. De iconen van de iconostasis zijn daarnaast met bladgoud belegd, zoals we dat in veel meer kerken zien. Van recenter datum is het Kykkos-klooster, waar kleurige fresco's uit de negentiende eeuw de muren sieren. Het klooster is een ware toeristentrekker, met alle commercie die er bij hoort. Maar omdat het een belangrijke rol speelt in de orthodoxe belevings sfeer van de Cyprioten, moet je het wel gezien hebben. Als je een mooie collectie iconen wilt zien kun je beter terecht in het gebouwencomplex van de Makarios Culturele Stichting in Nicosia. Op je gemak kun je daar de soms al eeuwenoude iconen bekijken, en kun je naast de traditionele schilder stijl van de iconen ook de invloeden zien die de Italiaanse schilderkunst gehad heeft, met name op de uitdrukking van de gezichten van de heiligen.

De bouw en de inrichting van de Grieks Orthodoxe kerken is in wezen grotendeels hetzelfde. Toch zijn er steeds weer kleine verschillen. Twee kerken zijn er die vijf koepels hebben: de kerk van Barnabas en Hilarion in Peristerona en die van Agia Paraskevi in een buitenwijk van Pafos. De kerk van Sint Lazarus daarentegen, in Larnaca, is de enige kerk die helemaal geen koepel heeft, maar een vierkante toren. Deze kerk schijnt de breedste iconostase te hebben. Bij het kleine klooster van Panagia Chrysorrogiatissa zijn we net op tijd in de kerk om een enorme onweersbui te ontlopen. In dit klooster maken en verkopen ze wijn. Dat een kerk soms meerdere iconen heeft van de heilige waaraan de kerk gewijd is, zien we op weg naar het Akamas schiereiland in het kleine kerkje van Agios Georgios bij Kaap Drepanon. Vijf iconen laten bijna hetzelfde beeld zien: Sint Joris op zijn paard die de draak bevecht. Als je goed kijkt zie je de kleine verschillen in de afbeeldingen.

Zoals de orthodoxen, of dat nu Cyprioten, Grieken of Russen zijn, rustig doorgaan met het kussen van de iconen voor in de kerk, ook als er iets anders, zo gaan wij, als kerkelijke gemeenschap, rustig staan zingen of bidden. Het is fijn dat we ook dat op onze vakantie reis kunnen doen. Zo beginnen we de zegen te vragen over onze reis in de kerk van Panagia Angelochtisti, niet ver van Larnaca. In Pafos zingen we op een heel bijzondere plek, in de kerk van Agia Kyriaki. Er wordt gezegd dat op deze plaats de apostel Paulus gestaan heeft. Guido wil graag op de eerste zondag van ons verblijf op Cyprus een Agape maaltijd vieren. Het valt niet mee om daarvoor een 'gewijde' plek te vinden. Bij het klooster van Heraklidis, in de buurt van Tamassos kunnen we niet terecht. Evenmin lukt dat in de gotische kerk van Panagia Chrysospilotissa. Uiteindelijk kunnen we gebruik maken van de gemeentehaal van de

plaatselijke dorpskerk. Een viering die ons des te meer samenbindt. Dat gevoel hebben, denk ik, de meesten van ons ook op de laatste zondag, wanneer we op het pleintje bij de kerk van het mooie, originele dorpje Lefkara nog eenmaal samen zingen en de pelgrimszegen van Guido mogen ontvangen, als we dat willen.

Ga je naar Cyprus alleen maar om 'oude dingen' te bekijken? Dat denk ik niet. Maar ik moet toegeven dat een natuurliefhebber als ik zo'n reis beter in het voorjaar kan maken. Toch schenkt ook nu de natuur me op zijn tijd vreugde. Al is het alleen maar om de aanblik van de palmbomen, die je duidelijk doen voelen dat je ver van huis bent. Met volle teugen geniet ik van de uitbundig bloeiende Bougainvillea's. Lantana's, Hibiscus en Plumbago kleuren de parkjes of de grote potten bij de huizen langs de straatjes. Met verwondering kijk ik naar de grote, oude Sycamorus bomen, waaraan nog de verdroogde vijgjes herkenbaar zijn. Het ruige terrein van de koningsgraven in Pafos wordt opgevrolijkt door de lange, stralend witte aarvormige bloeiwijzen van de zee-ajuin. In hetzelfde terrein vind ik zowaar de najaarsbloeiende druifhyacint. Misschien moet ik toch nog eens in het voorjaar terugkomen.

De hedendaagse Cypriotische samenleving is sterk beïnvloed door het verleden. Als iemand beweert: “De verdeling in een noord- en een zuid-Cyprus doet me sterk denken aan de Duitse verdeling in oost en west” kan ik dat niet beamen. Ging het in Duitsland om twee delen van hetzelfde volk, met dezelfde culturele en religieuze achtergrond, op Cyprus is de achtergrond van de Griekse en de Turkse inwoners totaal verschillend. Je merkt het direct wanneer je in Nicosia via de voetgangers-doorlaatpost van de chique Ledra-winkelstraat het vervolg van die straat inloopt. De mensen zijn deels anders gekleed en spreken een andere taal en de winkeltjes zien er anders uit. Je komt al snel bij de grote Selimiye moskee, ooit gebouwd als gotische kathedraal, maar nu beroofd van heiligenbeelden en andere christelijke uitingsvormen, en in gebruik als moskee. Twee slanke minaretten laten zien dat het om een islamitisch heiligdom gaat. Nicosia is niet de enige stad in het noorden waar de Turken de orthodoxe heiligdommen hebben ontmanteld en ze omgevormd hebben tot moskeeën. Ook in Famagusta zien we dat. Of ze laten de kerken domweg verworden tot ruïnes, zoals we zien in Nicosia, in Famagusta en in Bellapais (bij Kerynia). Dat de kerk gewijd aan de apostel Barnabas bij Famagusta nog in goede staat verkeert, komt omdat men van de kerk een iconen-museum gemaakt heeft. Om de kerk heen vind je de kloostercellen, waar nog tot 1976 drie monniken gewoond hebben, tot hen het leven daar onmogelijk gemaakt werd.

In de republiek Cyprus, zoals het zuiden officieel genoemd wordt, is slechts een klein deel van de bevolking islamitisch. Daar zijn dan ook weinig moskeeën te vinden. De grootste en meest gebruikte is de Hala Sultan Tekkesi moskee, idyllisch gelegen tussen palmbomen en dennen aan de rand van het grote zoutmeer bij Larnaca.

Gaat het passeren van de ‘groene lijn’ via de voetgangerspost in Nicosia gemakkelijk met het invullen van je naam en paspoortnummer op een formuliertje, het overschrijden van de grens met een bus vol toeristen is wat ingewikkelder. Maar het lukt ons beide keren zonder problemen. Wel vind ik het wonderlijk dat vanaf de ‘grens’ een Turks Cypriotische begeleider bij ons blijft, de hele tijd dat wij ons in het noordelijk deel bevinden. Hij begeleidt ons niet om ons te vertellen over wat we zien. Nee, hij moet uitsluitend opletten of Johanna geen verkeerde dingen zegt over zijn vaderland.

Als ‘buitenstaander’ ben ik geneigd te denken dat het toch mogelijk moet zijn voor twee verschillende volkeren in vrede naast elkaar te leven. Maar als ik de grote verschillen tussen noord en zuid Cyprus zie, en ook een zekere achterdocht bespeur, vrees ik dat we nog lang op een *enosis* moeten wachten.

Al met al blijf ik mijn lofzang op Cyprus volhouden!

Ida Blok, 6 – 17 oktober 2011